

Бутузова Лариса

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
канд. психол. наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

Гулько Ярослав Юрійович

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
здобувач другого магістерського рівня вищої освіти історичного факультету

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З НОВАЧКОМ У КЛАСІ

Вагомим фактором психоемоційного благополуччя школяра є атмосфера спілкування та взаємин всередині учнівського класу. Особливо гостро постає питання прийняття однокласниками у підлітковому віці, коли провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування з ровесниками (О. Леонт'єв). Прихід нового учня в сформований клас часто пов'язаний з труднощами. Група часто «витискає» нового члена, намагаючись зберегти статус-кво, утворений до його приходу. Аналіз психологічних засад роботи вчителя з новачком дозволить оптимізувати його включення у конструктивні взаємини класу.

Наукові розвідки цієї проблеми скеровуються переважно у площину вивчення адаптації школярів [1]. Роботу ж вчителя з новачком зустрічаємо частіше у практично-методичних доробках. Так, статті освітніх проєктів «На Урок» (2020) [6] та НУШ (2021) [5] подають психологічні поради та приклади завдань для роботи з новачком і класом. С. Лукка (2021) [3] описала етапи адаптації новачка та дій учителя для їх успішного проходження. Доцільним вбачається узагальнення психологічних аспектів ефективних стратегій роботи вчителя з новачком у різних ланках школи.

Вимушена зміна класу чи школи є достатньо поширеною у нарративних історіях школярів. Серед причин: переїзд на нове місце проживання, зміна місця роботи батьків, проблеми у взаєминах з вчителями, зміна звичайної школи на профільну та багато інших [2]. Актуалізується проблема прийняття/неприйняття новачка класом, що може стати чинником дезадаптації, булінгу школяра при входженні у нове освітнє середовище.

Безсумнівно, прийняття та входження нового учня залежить від багатьох **чинників**: етап навчання; індивідуальні особливості самого учня (адаптивність, попередній досвід, навички комунікації, екстра/інтроверсія, попередній статус в групі, зовнішній вигляд тощо); диференціація міжособистісних стосунків та психологічний клімат у класі, куди приходить учень; формальні та неформальні вимоги закладу освіти, стиль спілкування та управління класного керівника. Безсумнівно, має значення і психологічно обґрунтована усвідомлена стратегія дій вчителя щодо інтеграції новачка.

Згідно стратометричної концепції А.Петровського [7], особистість при входженні в групу проходить ряд послідовних етапів, тривалість та гострота проблем яких могут бути вікообумовленою. Це етап адаптації до групових норм, індивідуалізації (самопрезентації та виділення) та інтеграції (відчуття прийняття та підтримки власної індивідуальності в групі). Для учнів молодшого шкільного віку найскладнішим є процес адаптації, підліткам – індивідуалізації, а старшокласникам інтеграції. Якщо процес переходу в новий клас накладається на вікові особливості входження в групу, то це може посилювати індивідуальні дезадаптивні прояви. Тому вагомим є **етап навчання**, на якому відбувається інтеграція учня до незнайомого колективу. О.Мазилкіна вважає, що інтеграція найчастіше набуває проблемного характеру на середньому щаблі навчання, коли в підлітків з'являється «почуття дорослості», ставляться занадто високі вимоги до дружби (І.Кон) та зростає власної ініціатива та активне керування стосунків й діяльності [4]. Для багатьох молодших школярів сама адаптація є складним процесом. В.Кириленко зазначає, що адаптація у новому класі может тривати до 2-ох місяців та залежить від щабелю навчання [2].

Робота вчителя з новачком у різних ланках школи має спільні та відмінні риси. Адаптація учня **початкової школи** проходить найлегше. Педагог є референтною особою, тому учні лояльно ставляться до новачка, побоюючись якихось зауважень вчителя на свою адресу. Також у класі ще не утворилися стійкі мікрогрупи, лідери підконтрольні вчителю. У молодших школярів

найчастіше стійка позитивна самооцінка, тому спілкування та знайомства викликають менше тривоги. Вчитель має пам'ятати, що переше враження про новачка (тривожного, малокомунікабельного, замкненого у собі) може бути хибне та є пристосувальним механізмом опанування самотності та розгубленості. Вчителю варто: поспостерігати за новчком у звичних умовах життєдіяльності; розпитати про нього батьків, прийти до нього в гості; залишитися на кілька хвилин після уроків, поцікавитися його станом.

Найважче проходить адаптація новачка у **підлітковому віці**. Крім прагнення до емансипації, підлітку властива сильна потреба в спілкуванні з однолітками, незадоволення якої може призводити до психологічного дискомфорту. При роботі з новачками-підлітками важливо проявляти уважність, розвивати потенціал його товариськості. Довше та складніше адаптуються сором'язливі, боязкі, закриті учні. В новому класі спочатку навіть дуже відкриті та комунікабельні учні можуть справляти враження боязких. Поширеними є типові підліткові страхи: стати останнім учнем, не впоратися, не потягнути навчання, не отримати статусу, який був у попередньому класі. Вчителю варто з розумінням поставитися до новачка: м'яко перевіряти рівень його знань та давати можливість проявити себе з гарного боку. Страх не вписатися в колектив (особливо при замкнутому характері новачка) – характерніший страх підлітків, хоча у молодших школярів він теж є [1]. Підставою страху слугує вразливість новачка через нерозуміння законів системи стосунків у новому класі. Нівелюванню страху служитиме знайомство у неформальній обстановці, виконання новачком завдання, де б він себе проявив, зацікавив собою однокласників.

Адаптація новачка у **старшій школі** також має свої труднощі через юнацьку амбівалентність у прагненні розширити спілкування, взаємодію та одночасно зростаючу індивідуалізацію, відокремлення від соціуму [1]. Зростає необхідність і в новому досвіді, у визнанні, в захищеності, в емоційній інтимності. Це також визначає зростання потреби юнаків і дівчат в спілкуванні з оточуючими людьми, бажання бути прийнятими соціумом, бути визнаними

суспільством та класом. Тут вчителю у роботі добре допоможе відверта розмова у безпечній обстановці, проведення тренінгів комунікації та вирішення конфліктних ситуацій. Ефективною є групова робота: учням пропонується у загальному колі висловитися щодо причин, цілей їх дій на адресу нового учня, отримувати вигоди, почуття та тілесні реакції. У контрольованому просторі новачок та усі однокласники можуть висловити власне ставлення до ситуації, поділитися переживаннями, думками. Така відкрита розмова допомагає почути та зрозуміти один одного, а часом і вибачитись, вирішити конфліктну ситуацію.

У роботі з новачком вчитель, зазвичай, займає одну з **таких позицій** [8].

1. Ігнорування адаптації новачка – «сам розбереться, не маленький». Якщо новий учень сором'язливий, то при такому ставленні ризикує залишитися чужим в цьому класі надовго. Включення вчителя лише на етапі виникнення інциденту є неефективним, оскільки деструкція вже набрала розмаху.

2. Повноцінне знайомство учня зі своїм класом під час класної години. Підтримка емоційних потреб нових учнів і закладка фундаменту довіри починається з того, що учні відчувають себе побаченими [3]. Для цього використовуються ігри на знайомство, що формують позитивний портрет новачка: відображають його хобі, захоплення, достоїнств зовнішності і характеру тощо. Кетлін Бічборд проводить вступні співбесіди з новачками, цікавлячись їх улюбленими темами, у чому вони вправні і які їхні інтереси. Це дозволяє створити «приємне середовище», яке визнає їх індивідуальність [8].

3. Демонстрування особистого досвіду успішної адаптації у новому колективі, створення ситуації успіху для новачка. Ефективною є розповідь особистої історії подолання «труднощів новачка», виходу з ситуації цькування та висловлення сподівання, що колись учні поділяться з вчителем своїми історіями [8]. Щоб допомогти учням відчути себе частиною класу, залучають допомогу однолітків, намагаючись створити невеликі груп або заняття для всього класу, щоб новачок почувався комфортно, навіть якщо він інтроверт [8].

Вирішальною може стати й інтеграція сімей (батьків) учня у шкільну спільноту та забезпечення їх відчуття «почутості». У США, щоб нові сім'ї

відчували себе бажаними, школа призначає кожній новій сім'ї дружню сім'ю, в якій є дитина в тому ж класі. Сім'я друзів проводить початкову та регулярну роз'яснювальну роботу з новою сім'єю, допомагає у вирішенні багатьох маленьких запитань, які виникають у сім'ї [8].

Важливо вчасно виявити **ознаки шкільної дезадаптації у новачка**: після 3-4 місяців учень залишається замкненим, самотнім, боязким, ні з ким у класі не зав'язує стосунків, тримається постійно відокремлено від дітей, воліє не брати участь у позакласних заходах, не виявляє жодної активності на уроці та перервах, знижує рівень успішності, зростає частота пропусків школи. Наявність хоча б половини зі згаданих симптомів вимагають посиленого психологічного супроводу фахівцями психологічної служби.

Література:

1. Булах І.С., Хомич Г.О., Винагородский А.М., Сабанадзе І.О. Соціально-психологічні аспекти процесу адаптації учнів. – Київ: УДПУ ім. М.П. Драгоманова, Переяслав-Хмельницький, ДПІ ім. Г.С.Сковороди, 2007. 180с.
2. Кириленко В. Г. Проблеми адаптації школярів до навчання при зміні соціального середовища. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. 2009. Вип, 39. С.120-125.
3. Лукка С. Новичок в класі: як допомогти ребенку влитися в колектив. URL: <https://tetrika-school.ru/blog/novichok-v-klasse/>
4. Мазилкина Е. И. Адаптация в коллективе, или как грамотно себя зарекомендовать. - М. :Альфа-Пресс, 2006. С. 237-240.
5. Новачок у класі: 10 порад, як полегшити адаптацію. URL: <https://nus.org.ua/articles/novachok-u-klasi-10-porad-yak-polegshyty-adaptatsiyu/>
6. Новачок у класі: створюємо здорову атмосферу. URL: <https://naurok.com.ua/post/novachok-u-klasi-stvoryuemo-zdorovu-atmosferu>
7. Петровский А.В., Шпалинский В.В. Социальная психология коллектива. - М.: Просвещение, 1998. 176 с.
8. Teachers – on Making Room for the New Kids in Class. URL: <https://www.edutopia.org/article/teachers-making-room-new-kids-class>